

О. ИВАНОВСКИ

НЕЗАВИСНАТА РАБОТНИЧКА ПАРТИЈА НА ЈУГОСЛАВИЈА И МАКЕДОНСКОТО ПРАШАЊЕ

Со претворањето на Југославија во централистичка држава во 1921 година, постојните национални спротивности уште повеќе се изострија. Во тогашна Вардарска Македонија тие се изразија во засилувањето на белиот терор на режимот, кој од режим на национално угнетување преминуваше во режим на колонијално ропство, потоа во засилувањето на илегалниот врховистички пробугарски четнички тероризам и зголемувањето на националното недоволство при отпорот на поробениот македонски народ за слободен национален живот и независен развој. На надворешен план противречностите се изразија во новото актуелизирање на македонското прашање од страна на Бугарија за предизвикување нови меѓународни компликации и ревизија на заклучените договори. Разни терористички врховистички пробугарски и српски чети крстосуваа низ Македонија, делејќи меѓдан врз грбот на македонскиот народ. Во Источна Македонија теророт поприми размери на перманентна борба.¹⁾ Во Западна Македонија населението, пак, беше изложено на плачкања и убивања на албанските качачки групи, помагани од албанската влада и режимот.

За запазување на својата реакционерна власт во Македонија владеачката буржоазија имаше ангажирано над 35 000 војници граничари, жандари, четници и профашистички организации. Од вкупно 17.000 жандармерија колку што имаше тогашна Југославија, 12 000 беа стационирани во Вардарска Македонија. Последната беше претворена во вистинско боиште на кое се судруваа завојувачките стремежи на балканските хегемонистички буржоазии и колонијалните домогнувања на империјалистичките сили за позиции и влијанија на Балканот.²⁾ Ваквото заострување на меѓусебните противречности на балканските буржоазии македонското прашање го правеа едно од најважните прашања во комплексот на нерешените балкански проблеми.

¹⁾ Кирил Миљовски, Македонското прашање во националната програма на КПЈ (1919—1937 год.), Скопје, 1962, стр. 18.

²⁾ Историја на македонскиот народ книга III, Скопје, 1969, стр. 40—41.

Владеачкиот режим во В. Македонија ја одржуваше својата хегемонистичка власт преку политичка реакција, насилна денационализација и терор. Отсуствуваа елементарни граѓански слободи и политички права. На населението му беше забрането слободно движење од едно место во друго. Ова своевидно испреплетување на главните внатрешни национални противречности со надворешните притисоци направија од В. Македонија „Сибир на Балканот“.³⁾ Ни во еден крај во земјата теророт не прими такви размери како во Македонија. Поради тоа политичкиот живот во Македонија го Обзнаната се одвиваше во вонредно тешки и крајно неповолни општествено-политички услови.

Натамошното оставање на македонското прашање во понатамошна компетенција и експлоатација на балканските буржоазии и големите сили претставуваше опасен балкански и донекаде европски неразрешлив проблем кој во себе содржеше потенцијална енергија за предизвикување вооружени конфликти на Балканот. Целата оваа империјалистичка игра околу Македонија и со македонското прашање кај македонскиот народ ја интензивира вековната желба и одлучноста за преземање нови усилби во преземањето на македонското прашање во своја компетенција и неговото разрешување во интерес на македонскиот народ. Но поради војните, теророт и надворешните интервенции македонските револуционерни сили никогаш така не беа разбиени и распрнати како во ова време. Поради тоа тие не можеа заеднички да дејствуваат. Поради теророт во Вардарска Македонија видна активност на овој план пројави прогресивната македонска емиграција во странство, особено таа во Бугарија, за признавање национален индивидуалитет на Македонија. Посебни напори и видлива упорност пројавија македонските студенти во странство, кои, верувајќи во хуманоста на тогашното Друштво на народите како заштитник на поробените мали народи, бараа оваа организација да се заземе за изменување на империјалистичките договори и за овозможување на националното ослободување и обединување на македонскиот народ во слободна Македонија.⁴⁾ Но наместо исполнување на легитимните права и историските барања на македонскиот народ големите сили македонското прашање во Друштвото на народите го користеа за добивање свои позиции на Балканот. Единствен заштитник претставуваше новата Советска Русија, чиј претставник на Меѓународната конференција за источното прашање во Лозана 1920 година побара самоопределување за Македонците.⁵⁾ Освен заинтересираноста и заангажираноста на македонскиот народ за пра-

³⁾ Наша Ирска, в. Радничке новине (Орган на КПЈ), Београд — 1920, бр. 140.

⁴⁾ Д-р Војо Кушевски, Македонија пред Друштвото на народите, Скопје 1968, стр. 16—17.

⁵⁾ Сжветска Русија за Балканската Фјдерација, в. Работнически вјсникъ (орган на БКП) Софија — 1923, бр. 52, стр. 2.

вилното разрешување на македонското прашање, во контекстот на општиот балкански проблем и концепциите за пролетерската револуција, своевиден интерес и ангажираност пројавуваше и Комунистичката интернационала. Наспроти ваквата ангажираност на македонскиот народ и револуционерната демократија за неговото национално ослободување и обединување во сите делови на Македонија режимот во Вардарска Македонија не допушташе никакви манифестации на националните тежненија на поробените народни македонски маси.

Излез и спас од таквата несносна состојба претставуваше премавнувањето на буржоаските режими во поделените делови на Македонија. За постигнување на своето ослободување Македонците уште пред Обзнаната се имаа определено за социјална револуција како најсигурен и најкраток пат.⁶⁾ Како за исто такво револуционерно уривање беше заинтересирана и работничката класа, македонскиот народ претставуваше природен сојузник во заедничката борба за уривање на буржоаскиот поредок во земјата. Затоа соединувањето на ослободителната борба на поробените маси со борбата на работничката класа имаше првостепено значење во политичкиот живот на земјата. Но придобивањето на македонскиот народ за заедничка борба со пролетаријатот во еден револуционерен фронт, поради погрешната национална линија што ја водеше КПЈ по македонското прашање и игнорирањето на националноослободителната борба на македонскиот народ како составен дел на идната пролетерска револуција, тешко се одвиваше. Успешното интегрирање на нивната афирмативна врска можеше единствено да се изврши само со напуштањето на старата социјалдемократска тактика и изградување нова, правилна, марксистичка, базирана врз историскиот стремеж на македонскиот народ за свој слободен национален живот и независен државен суверенитет.

КПЈ во Македонија, по силата на историските услови, не беше само пропагатор на комунизмот и авангарда на работничката класа, туку и израз и единствен заштитник на револуционерното расположение на масите, кои во неа гледаа свој несебичен заштитник на својата ослободителна борба.⁷⁾ Затоа, Партијата беше единствена организирана сила која сочувствуваше и ја поддржуваше таа борба, но со нејзиното забранување македонскиот народ изгуби свој легален сојузник преку кого ги изнесуваше своите ослободителни стремежи и национални тежненија.

Продолжувајќи да го следи својот погрешен став по националното прашање воопшто и посебно по македонското прашање, КПЈ бргу го изгуби огромното влијание кај македонскиот народ

⁶⁾ Георги П. Христов, в. „Ослободение“ (Органџ на Македоно-Тракийскиот и Добружанските комунистически групи в Бџлгария), София — 1920, бр. 13, стр. 3.

⁷⁾ Орде Ивановски, Октомври и Македонија меѓу двете светски војни. Сп. Културен живот, Скопје — 1967, бр. 7—8, стр. 16—17.

кој тоа го искажа за време на општинските и парламентарните избори во 1920 година.⁸⁾ Разочарани и напуштени, изложени на терор, работните маси, особено на село, стануваа лесен плен на режимските партии и врховистите, кои со демагогија ги користеа за свои партиски политички цели. По силата на незапирливиот историски развој и таквите околности партиските активисти на теренот, соочувајќи се со новата стварност почнаа да сфаќаат дека не може да се остане рамнодушен спрема борбата за национална рамноправност на поробените народни маси. Затоа, како неодојно, се постави преиспитувањето и анализирањето на грешките на Партијата во изминатите години. Под притисок на разгорената националноослободителна борба, на партиското членство, општественополитичката стварност и препораките на Коминтерната, на Првата земска конференција 1922 година партиското раководство беше подложено на остра критика поради погрешниот став по националното прашање, но и се остаа на тоа, бидејќи не се извлекоа соодветни поуки и не се исправи погрешниот став по горливото национално прашање во земјата.

Но со формирањето на Независната работничка партија на Југославија како легален орган на КПЈ во јануари 1923 година, настани нова револуционерна преориентација по однос на националното прашање.⁹⁾ Новата легална партија, преку своите гласила и форми што стоеле на располагање, ги интензивира размислувањата за отворање широка и јавна расправа, за определување на партиската линија по националното прашање. Но во прво време и оваа Партија, како последица на дотогашното игнорирање на националното прашање, не можеше правилно да се ориентира. Така, во својата програма таа стоеше на браникот на народното единство, а против насилниот и хегемонистички централизам со истакнување на барањето за „самоопределување на работниот народ со полни внатрешни слободи“. Меѓутоа, ова самоопределување на народите се предлагаше само во врска со одредувањето на државните граници. Додека, пак, постојните национални спротивности се објаснуваа како „племенски спорови“, предизвикани со уште „нерешената економска борба помеѓу разните покраинско-племенски центри“. Од поробените народи програмата ги согледуваше само националните малцинства за кои се бара полна политичка и културна слобода. Останатите поробени народи не беа согледани. Во споредба со поранешните ставови ваквата програма не ветуваше никаков особен пресврт во заземањето нов став спрема националното прашање. Но парламентарните избори од 1923 година и извонредниот успех што го постигнаа опозиционите партии, особено во Хрватска, со привлекување на поробените

⁸⁾ Дваесет денови на Скопската црвена општина, Скопје — 1970, стр. 29.

⁹⁾ Историјски архив КПЈ, том II, Београд, 1949, стр. 65—66.

работни маси, ја натера Партијата на потемелно преиспитување на својата линија по националното прашање¹⁰⁾

Така Втората земска конференција за првпат на националното прашање му посвети поголемо внимание, но и при тоа не беше заземен дефинитивен правилен став. Новина донекаде претставуваше премавнувањето на владеечкото сфаќање за „народното единство“, но затоа, пак, беше формулирана неправилната теза за Југословените како „нација во процес на формирање“.¹¹⁾

Конференцијата посебно се задржа на разгледувањето и на положбата во Македонија во врска со утврдувањето на тактиката и нови форми на дејствување на Партијата. Со оглед на тешката политичка положба во Вардарска Македонија конференцијата заклучи: „Партијата треба да гледа како на една од најважните борбени позиции против режимот на белиот терор и империјалистичката политика на буржоазијата“. Ако оценката за политичката ситуација беше сосема точна таа во поглед на националната структура и физиономија на Македонија не застана на јасно и сосема правилно становиште. Македонците не само што не се согледуваа како формирана нација, туку тие не се третираа ни како племе, а само како „македонско население“.¹²⁾ Иако националното прашање овој пат беше посериозно разгледано, сепак не беше дефинитивно заземен правилен став по него. Но независно од тоа, сепак, беше отворен процесот на преиспитувањето на ставот на Партијата по националното прашање и изнесено барање за поинакви интерпретации на причините на националните спротивности во земјата. Нешто поопределено гледиште по македонското прашање изнесе Коста Новаковиќ на Пленумот на Централното партиско веќе на КПЈ од мај 1923 година, кој беше свикан во врска со упатството на делегатите за претстојниот проширен пленум на Коминтерната. Во дискусијата околу заземањето појасно становиште по националното прашање Коста Новаковиќ посебно го сврте вниманието на важноста на националното прашање за партиската работа и за придобивање на масите во Вардарска Македонија. За придобивање на масите Новаковиќ предложи да се истакне паролата за Балканска федерација како популарна меѓу поробените маси преку која единствено може да се реши македонското прашање. Предлагачки ја оваа парола Новаковиќ сметаше дека со неа Партијата би обезбедила погоден терен за својата комунистичка пропаганда.¹³⁾ Паролата за Балканската федерација иако сега модифицирана како социјалистичка, сепак, претставуваше една

10) Janko Pleterški, Nacionalno pitanje u Jugoslaviji u teoriji i politicij
KPJ—KPS, Jugoslovenski istorijski časopis, Beograd — 1969, br. 1—2, str. 38.

11) И. А. КПЈ, том II, стр. 69.

12) Исто, стр. 72.

13) К. Новаковиќ, Национално питање у Југославији, в. „Радник“ (Орган на НРПЈ), Београд, бр. 87, 1923.

далечна перспектива, затоа, ако Партијата сакаше да ја поврати изгубената доверба кај македонскиот народ таа мораше да истакне поблиски пароли на дневната борба. Врз основа на пленумските препораки и нужноста од изградување пореална национална политика НРПЈ во јуни 1923 година преку својот партиски орган „Радник Делавец“ упати апел со разработени тези до членството повикувајќи го што помасовно да се произнесе по националното прашање и спомогне за изградување на една поправилна партиско-национална линија. Како основен мотив за поактивно занимавање по националното прашање, за поведување јавна дискусија за утврдување јавен и единствен став се посочуваше заострувањето на националните спротивности во земјата, кои во тезите се објаснуваа како „национални племенски проблеми“, кои преовладуваат над социјалните проблеми и со тоа осетно делуваат на работничкото движење и на неговата револуционерна свест што ги користи буржоазијата за спроведување на својата класна политика на поробување. Наоѓајќи дека правилното разрешување на овие национални спротивности директно ќе влијаат врз политиката на работничката класа во земјата, весникот истакнуваше дека активноста на работничката класа во националните проблеми, „мора еднаш да биде јасно определена“. За полесно ориентирање во целосното согледување, националните проблеми беа распоредени во три групи: племенски судир, помеѓу српската од една страна и хрватско-словенчката буржоазија од друга, второ, проблемот на малцинствата и во третата група беше издвоен засебно македонскиот, кој беше претставен „како сплет од народности и племиња во кое тешко да се одредат племенските и народносните граници“. Освен етнографската помешаност како пречка за правилното и јасно поставување на македонското прашање се истакнуваше и стопанската, политичката и културната заостанатост. Позитивно е во тезите што македонското прашање е согледано како национално прашање во склопот на општото национално прашање во тогашна Југославија. Меѓутоа, сосем погрешно се интерпретираше неговата национална суштина. Со ваквата крива претстава и интерпретација членството се упатуваше на сосем погрешна појдовна основа. Нова позитивна страна во тезите претставуваше укажувањето дека работничката класа во Македонија по решавањето на македонското прашање треба да игра творечка улога, бидејќи нејзиниот понатамошен развиток беше во зависност од тоа решавање.¹⁴⁾

Упатениот повик со објавените тези беше објавен во прав момент и дојде како резултат на сознанието за актуелноста на националното прашање во земјата. Меѓутоа, предложените тези како бази за дискусија страдаа од ред слабости од кои најсериозна беше таа што тежиштето го ставаа на конфликтот меѓу буржоазијата, кој се прикажуваше како племенски конфликт, а додека

¹⁴⁾ Национални и племенски проблем у Југославији и радничка класа, в. Радник-Делавец, бр. 48, 1923.

пак националното прашање се ставаше на втор план. Своевидна неадекватност претставуваше третирањето на Македонците како „мешавина“ на туѓи народности што претставуваше сериозна идејна збрка за правилната ориентација на самото членство. Тезите и апелот предизвикаа голем број активисти на дискусија. Во неа најголемо учество зеда активистите од Србија и Хрватска меѓу кои: Филип Филиповиќ, Сима Марковиќ, Моша Пијаде, Триша Кацлеровиќ, Рајко Јовановиќ, Август Цесарец, Ѓуро Цвијиќ, Сима Миљуш и други. Како платформа за објавената дискусија, покрај објавените тези, послужија уште двете брошури и написите на тогашниот секретар на ЦК на КПЈ и водач на десната фракција Сима Марковиќ. Во својата брошура посветена на „националното прашање во светлоста на марксизмот“, Марковиќ националното прашање во Југославија го гледаше низ призмата на племенски судири на буржоазијата и како такво го сведуваше на уставно прашање. Македонците и Црногорците како народи беа игнорирани. По однос на македонското прашање, пак, Марковиќ во етнички поглед Македонците ги претстави како претставници на соседните народи кои се „хаотично помешани, чија измешаност го комплицира македонското прашање“. Сима Марковиќ решавањето на македонското прашање го третираше не од посебниот интерес на македонскиот народ, туку од општиот интерес на сите балкански народи во рамките на балканската социјалистичка федерација со автономија на Македонија.¹⁵⁾ Но и како таква таа беше една далечна перспектива што не се сообразуваше со непосредните историски задачи. Далеку пореално решение претставуваше неговото решавање во една југословенска федерација одошто во балканската.

Кон овие немарксистички толкувања на суштината на националното прашање воопшто, голем недостиг кај Марковиќ, претставуваше негирање на правото на самоопределување на македонскиот и црногорскиот народ, а особено не сфаќање на суштината на националното прашање и националниот карактер на македонското национално ослободително движење.¹⁶⁾ Овие немарксистички гледишта и концепции на Марковиќ по националното прашање, голем број членови активисти не ги споделуваа. Нив не ги сподели ни тогашната Комунистичка интернационала, иако и самата немаше изградено најправилно гледиште по југословенското прашање воопшто а по македонското посебно.

Ова превидување на македонската нација од страна на Сима Марковиќ во моментот кога македонската ослободителна борба се наоѓаше во своето разгорување и кога беа повидливи националните манифестации на ослободителното движење не можеше повеќе да се правда со отсуство наводно на видливи национални

¹⁵⁾ Д-р Сима Марковиќ, Национално питање у светлости марксизма, Београд — 1923, стр. 121—124.

¹⁶⁾ Кирил Миљовски, Македонското прашање..., стр. 143.

афирмативни манифестации на македонската нација, која зад себе имаше триесетгодишна вооружена револуционерна борба за свое самоопределување и самостојна државна егзистенција. Ова превидување пред сè се должеше на социјал-демократскиот баласт, како и на тогашната општа теоретска слабост и практицизам на раководствата на комунистичките партии на Балканот.¹⁷⁾ Наскоро, по излегувањето на брошурата на Сима Марковиќ по националното прашање и објавените организациони тези на НРПЈ до заинтересираното членство преку партискиот печат, собири и составноци, се поведе жива дискусија околу утврдувањето на новата линија на Партијата по националното прашање.

По Сима Марковиќ, меѓу првите дискусанти со два свои написа се јавил Павле Павловиќ, кој постојните национални проблеми ги прогласи за вештачки предизвикани со „егоистичните интереси на племенската буржоазија“. Во врска со македонското прашање Павловиќ, иако не целосно, на Македонците им го призна правото на самоопределување, но притоа го обуслови со победата на целиот балкански пролетаријат, кој единствено е во состојба да го оствари тоа право во рамките на Балканската социјалистичка федерација.¹⁸⁾ По истапувањето на Павловиќ преку Загребачката „Борба“, во неколку продолженија ги изнесе своите гледишта по националното прашање во земјата и Август Цесарец. За разлика од Марковиќ и Павловиќ, Цесарец поаѓаше од осознаеноста дека Југославија претставува многунационална држава. Отфрлајќи ги апстрактните паролите и доктринерските принципи до кои се држеа некои од дискусантите, Цесарец инсистираше во определувањето на партиското гледиште да се трга од точната проценка на „историски конкретната општествено-економска положба во земјата“.¹⁹⁾ Придржувајќи се кон ваквите креативни осмислувања Цесарец Македонците ги третираше за одделна оформена нација, а нивната борба ја окарактеризира „како борба на потлачена нација против српската хегемонија а за самоопределување“. Во разрешувањето на националното прашање Цесарец се застапуваше за федеративно уредување на Југославија со рамноправни единици на сите народи.²⁰⁾

Едновременно со поведената дискусија НРПЈ преку својот печат и другите јавни средства што ѝ стоеја на располагање поведе кампања за разобличување и осуда на реакционерниот режим во Македонија. Така, во август 1923 година весникот „Радник-Делавец“, осудувајќи го теророт и асимилацијата што се врши над Македонците, реакционерниот режим го прогласи за „најлош и најсвиреп

¹⁷⁾ Исто, стр. 49.

¹⁸⁾ Видојевица, Национални проблем у Југославији, в. Радник-Делавец — 1923, бр. 55.

¹⁹⁾ Avgust Cesarec, Nacionalno pitanje i naši zadaci... V. Borba, Zagreb — 1923, br. 32, str. 2, 3, 40.

²⁰⁾ Исто, стр. 4.

режим на Балканот“.²¹⁾ Кон отворената дискусија, која од ден на ден се прошируваше со нови учесници, се придружи и Сима Миљуш. Во неколкуте написи што ги објави во партискиот весник „Радник“, во бројот 75, Миљуш специјално го разгледа македонското прашање кое го сметаше за „најскокотливо прашање“, бидејќи Македонија ја сметаше за „јазел во решавањето на националниот проблем на Балканот“. Како и другите дискусанти и Миљуш, Македонците во етнички поглед ги третираше за помешани, наречувајќи ја Македонија „прав мозаик од нации“. Токму поради таа измешаност по мислењето на Миљуш, балканската буржоазија не можела да се спогоди околу поседувањето на Македонија, кое нешто предизвикало општа опасност за тешки судрувања. Затоа, ги повикуваше балканските пролетерски партии на македонското прашање да му посветат најголемо внимание. Изнесувајќи дека напатеното македонско население сака за секогаш да се реши од сите претенденти на Македонија, Миљуш сметаше дека секоја Партија е должна на тоа население да му ја разјасни неговата борба и да истакне такви пароли кои ќе одговараат не само на пролетерската борба, туку и на интересите на самото македонско население. Како прва работа во придобивањето на македонскиот народ за сојузник на пролетерската борба, Миљуш предлагаше Партијата да ја истакне општата парола за правото на секоја нација, па и племе, на самоопределување до отцепување. Во таа смисла тој предложи не само да го признае правото на самоопределување на Македонија туку и нејзиното образување во посебна самостојна држава. Но поаѓајќи од подреденоста на тоа право на класни интереси на пролетерската борба, наоѓаше дека тоа право најуспешно ќе може да се оствари во заедничката работничко-селанска држава заснована на федеративни начела. Секаков друг пат би донел само неуспех. Но за полното придобивање на поробените маси, покрај оваа парола, Миљуш предлагаше да се истакнат и други конкретни пароли. Од таквите пароли, кои би биле заеднички за сите балкански комунистички партии во врска со Македонија, Миљуш ја предлагаше паролата против подјарменоста на македонското население, а за неговото самоопределување во сите поделени делови. Балканската социјалистичка федеративна република, во која Македонија би влегла како рамноправен член, Миљуш ја наоѓаше како единствено решение „на компликуваните национални и економски проблеми на Балканот“. Освен овие општи пароли Миљуш сметаше дека секоја балканска компартија би требало да постави и конкретни пароли за својата земја. За КП на Југославија, Миљуш за такви конкретно ги сметаше следниве: полна автономија на Македонија, најнапредно решение на аграрното прашање со лозинката — земја на оној кој ја обработува, најшироки граѓански слободи,

²¹⁾ Зверска насиља у Македонији, в. Радник-делаец, Београд — 1923, бр. 74.

национална рамноправност во најширока смисла, како и секој граѓанин на властите да им се обраќа на мајчин јазик, основање на школи и културни установи на мајчин јазик, полна грижа за социјално загрозените, амнестија на сите политички затвореници, укинување на Законот за заштита на државата и со него предвидените контрибуции и казни, како и најстрога казна за расипаното чиновништво. Со вака истакнативе пароли на денот, Миљуш тврдо беше уверен дека КПЈ кај македонското население би се здобила „со силни симпатии“. Иако овие гледишта на Миљуш, поаѓаа од погрешната теоретска претстава за етничката помешаност на населението, сепак со своите предлози и пароли за акција на Партијата и придобивањето на македонскиот народ како сојузник на пролетерската борба, ја упатуваше КПЈ до најправилниот пат во изградувањето на својата тактика и националната политика во Македонија. Во решавањето на националното прашање во Југославија Миљуш го прифаќаше федералното становиште.²²⁾

Паралелно со дискусијата за изградување нова марксистичка национална линија на КПЈ се вршеа подготовки за претстојната партиска конференција на Независната работничка партија на Југославија на која требаше да се донесе национална програма. Во врска со тоа беа изготвени неколку проекти резолуции. Таква една резолуција подготви и Триша Кацлеровиќ, која весникот „Радник-Делавец“, во јунскиот број, ја објави на увид на партиското членство. Откако во почетокот се констатира општата криза и незадоволство на работните маси и поробените народи, проект-резолуцијата инсистира партијата да слезе во масите и за нивното прибирање околу себе да истапи со паролата — право на самоопределување на секоја нација до образување засебна држава, а како нејзин реализатор и носител да се истакне самата. Во делот посветен на националните проблеми во земјата во врска со проблемот на Македонија, резолуцијата имаше одделено приличен простор. Ова одеше и отаде што Триша Кацлеровиќ уште од време на социјалдемократскиот период беше добар познавач на македонското прашање и на неколкупати имаше престојувало во Македонија каде пред партиското членство истапи со предавања по македонското прашање.²³⁾ Покрај општите обележја на положбата во Македонија резолуцијата ги истакна и специфичните моменти меѓу кои на прво место стоеше сфаќањето дека македонското население национално, економски и еполитички е потлачено од страна на реакционерниот режим и заклучуваше дека во Македонија може да се води успешна марксистичка пропаганда. Поради сите овие белези, резолуцијата постави дека Партијата на

²²⁾ Сима Миљуш, Национално питање у Југославији, в. Радник-Делавец, Београд — 1923, бр. 75.

²³⁾ Триша Кацлеровиќ, Политичка ситуација и непосредни задаци НРЦЈ, в. Борба — 1923, бр. 27.

Македонија треба да гледа „како на една од најважните борбени позиции против режимот на белиот терор и империјалистичката политика на југословенската буржоазија“.²⁴⁾

Покрај Триша Кацлеровиќ со свој предлог-резолюција по националното прашање се појави и уредникот на загребачката „Борба“ Гуро Цвијиќ. И неговата резолуција поаѓаше од констатацијата дека Југославија е многунационална, но претежно, со оглед на Словенците, Хрватите и Србите, додека другите нации и народности само попатно се споменуваат, со погрешна претстава за национална помешаност. Основната причина за заострување на националните спротивности Цвијиќ ја гледаше во воспоставената хегемонија на српската буржоазија над останатите поробени народи, која ја одржува преку терор и насилно асимилирање на тие народи. Наоѓајќи дека решавањето на националното прашање во Југославија е во интерес на историскиот прогрес и револуционерната борба на пролетаријатот, Цвијиќ пледираше да се истакне правото на самоопределување до отцепување како доследен израз на борбата против секако национално угнетување. Најправилно разрешување на националните спротивности во земјата, според Цвијиќ, може да се оствари само преку доброволно федеративно уредување на слободните југословенски народи. За неговото остварување НРПЈ ќе се бори сама и во сојуз со сите прогресивни и републикански движења во земјата за воспоставување на работничко-селанска влада на територијата на секој народ. Овие влади, по верувањето на Цвијиќ, ќе можат лесно да ги решат националните прашања во Југославија и со тоа да создадат предуслов за доброволен сојуз во Балканско-подоунавска федерација на работничко-селански републики. Признавање на правото на самоопределување на поробените народи без помагање на борбата за негово постигнување, Цвијиќ го сметаше за лицемерно.

Во склопот на напорите и ангажираната активност на партиското членство во изнаоѓањето адекватни јасни погледи по националното прашање мошне е значајна политичката резолуција на Покраинската конференција на словенечките комунисти од август 1923 година во која за Македонија побараа самостојност во рамките на Дунавско-балканско социјалистичката федерација со мотивација дека „Србите, Хрватите, Словенците и Македонците се чувствуваат како самостојни нации“.²⁵⁾ Во живата дискусија што сè повеќе се прошируваше со нови учесници зеде учество и Филип Филиповиќ, кој го прифати автономистичкото гледиште на Сима Марковиќ. Меѓу дискутантите со свој предлог се појави и Рајко Јовановиќ, кој ги осуди становиштата на Сима Марковиќ и Филип Филиповиќ како опортunistички. Во врска со

²⁴⁾ Исто.

²⁵⁾ Ђ. Цвијиќ, У чему је суштина спора? в. „Радник-Делавец“, Београд, бр. 97.

македонското прашање Јовановиќ му замeруваше на Марковиќ во површното третирање на неговата важност и игнорирањето на Македонците и суштината на нивната националноослободителна борба.

Залагајќи се за правото на самоопределување до отцепување на поробените народи во тогашна Југославија Јовановиќ инсистираше за изградување јасни и прецизни директиви по националното прашање.²⁶⁾

Меѓу останатите учесници, своите погледи и размислувања по националното прашање ги изнесе преку весникот „Радник“ и Коста Новаковиќ, поранешен пратеник на Комунистичката партија во Македонија. Во врска со македонското прашање Новаковиќ направи најопширна анализа од неговата историска појава, па сè до неговите современи манифестации. Појдовно сфаќање во теоретското разработување на националното прашање кај Новаковиќ беше изводот дека е тоа продукт на националното угнетување, а националното движење законска и логична последица. Партијата како сојузник на поробените народи треба да ја подржи нивната националноослободителна борба, која е во интерес на историскиот прогрес и пролетерската борба.

Во врска со положбата и статусот на македонскиот народ во тогашна Југославија, Новаковиќ истакнуваше дека е тој потчинет и запоставен како народ. Поради тоа, според него, прашањето на Македонија спаѓа во најважните национални прашања во Југославија и на Балканот.

Како и останатите дискутанتي и Новаковиќ оштро му замери на Сима Марковиќ што во својата книга малку ѝ обрнал внимание на Македонија. Особено на остра критика го подложи сфаќањето на Марковиќ, поради врзување на решавањето на македонското прашање со победата на пролетаријатот кое, претставуваше далечна перспектива. Оценувајќи ја високо пробуденоста и спремноста на македонскиот народ за своето национално ослободување, Новаковиќ побара Партијата да се стави на чело на тоа движење под паролата за полно право на самоопределување. Како непосредна задача Новаковиќ предлагаше да се поведе внатрешна борба против режимот на белиот терор и против владеачката реакција во Македонија. Овие свои гледишта Новаковиќ посестрано и сеопфатно ги разработи во посебна книга „Македонија на Македонците — земјата на селаните“, која во издание на НРПЈ излезе во 1924 година.²⁷⁾

Од повидните партиски работници кон дискусијата се приклучи и Моша Пијаде, кој ја подржа федералистичката теза.²⁸⁾

²⁶⁾ J. Pleteriski, Nacionalno pitanje . . . , стр. 41.

²⁷⁾ К. Новаковиќ, Национално питање у Југославији (наше посматрање националног питања), в. „Радник-Делавец“, Београд — 1923, бр. 85.

²⁸⁾ Моша Пијаде, Мало партијске историје националног питања — Један прилог за дискусију. В. Радник, Београд — 1923, бр. 90.

Во неколкумесечната отворена интензивна дискусија, која претставуваше своевиден феномен меѓу сите тогашни балкански комунистички партии, југословенските комунисти ангажирано се зафатија со изнаоѓањето најсоодветни патишта за изградување на нова марксистичка линија по националното прашање во Југославија. До одржувањето на Третата земска конференција по националното прашање беа оформени две главни сфаќања и гледишта: автономистичко и федералистичко. Со нив КПЈ излезе на Третата земска конференција, која се одржа во почетокот на јануари 1921 година. Во мошне бурната дискусија, како што е познато, победи федералистичката концепција. Конференцијата по националното прашање изгласа две резолуции — општа и посебна — за македонското и тракијското прашање.

Појдовна основа за објаснување на поводите на туѓинското мешање во македонското прашање, резолуцијата погрешно го објаснуваше традиционалното сфаќање за етничката помешаност на македонското население.

И покрај своите недостатоци таа сепак за тогашните услови даде еден нов поглед по македонското прашање. Во резолуцијата се признаваше постоењето на македонското национално прашање и е направен обид да се изврши подлабока анализа на неговите историски, политички, национални и меѓународни аспекти. Без оглед на превидувањето на националната индивидуалност на Македонците се признаваше правото за нивното самоопределување до отцепување во независна Македонија во рамките на Федеративна балканска социјалистичка република. Нејзиното остварување ќе биде поткрепено од КПЈ. Резолуцијата најостро го осуди теророт денационализацијата што ја вршеше владеечкиот режим над македонскиот народ.

На крајот, резолуцијата декларира дека „националното, политичкото и стопанското ослободување на балканските народи ќе се постигне само по пат на заедничка борба на работниците и селаните на секоја балканска земја и создавање на работничко селански влади во кои ќе се овозможи пошироко сојузување на балканските народи во Балканската федеративна република.“²⁹⁾

Изгласаната резолуција на Конференцијата поради забраната КПЈ со извесни терминолошки измени ги изнесе на одобрување преку легалната НРПЈ. Референдумот што потоа беше спроведен меѓу членството со големо мнозинство ги одобри овие одлуки, коишто беа дополнети со нови моменти кои беа изнесени во дискусиите, особено во дискусијата на белградската партиска конференција.³⁰⁾

²⁹⁾ Резолуција о националном питању, И. А. КПЈ Београд — 1949, стр. 67, 77.

³⁰⁾ Референдум у Партији, Радник-Делавец, Београд — 1924, бр. 105.

Во Македонија резолуцијата и одлуките по националното прашање, иако со дефекти, беа едногласно прифатени од сите партиски организации.³¹⁾

Од сето доведе изнесено произлегува заклучок дека во време на дејствувањето на НРПЈ, како легален орган на КПЈ, беше поведена жива дискусија по националното прашање што имаше мошне важно значење за понатамошниот развиток на политичкиот живот во земјата. Во таа жива дискусија за првпат на македонското прашање му беше посветено поголемо внимание за неговото теоретско поставување и разјаснување. Во изгласаните документи по националното прашање, иако со извесни дефекти, македонското прашање за првпат беше согледано како национално прашање за ослободување и обединување на македонскиот народ. Иако до крај не беше согледана улогата на македонското ослободително движење, сепак, беше согледана потребата работничката класа да се бори заедно со поробените народи и нации и да ја предводи нивната националноослободителна борба. Иако во донесените партиски документи беа озваничени новите становишта на Партијата по горливото прашање, сепак, тие не ги изразија сите мислења и револуционерните погледи на многубројните дискусанти во спроведената јавна жива дискусија по актуелното национално прашање во земјата.

³¹⁾ Референдум у Партији, Радник-Делавец, Београд — 1924, бр. 106.